

Kiss Lajos: A szegény emberek élete

(Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság. 1955. Művelt Nép)

Hatszáz oldalas könyv, egy szakadatlan munkában eltöltött élet eredménye. Arra felel, hogy milyen volt a szegény ember sora Magyarországon, a XIX. század második felében. Néprajzi munka, de több ennél. Történelem, irodalmi alkotás és irtózatos vádirat. Nem csoda, hogy annakidején kiadását egyre halogatta a »Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.«

Az újra kiadott gyűjtés két korábban megjelent művet egyesít, »A szegény ember életét« és a »Szegény asszony életét«. Korábbi kiadás példányai ma már csak nagy könyvtárakban kaphatók.

Kiss Lajos egészen újszerűen végzi a néprajzi gyűjtést. Nem adatokat halmoz, hasonlítgat és katalogizál, hanem vizsgálja a szegények életét foglalkozás szerint — (szorosán véve a Viharsarok népét, de ez érvényes az Alföld népére is) — és elevenen veszi számba kötelességeiket, foglalkozásuk minden csinját, binját, beleszöve erkölceiket, egész reménytelen küzdelmüket az élet és halál minden mozzanatában. Állandóan érezzük a ki nem mondott társadalmi és gazdasági hátteret, mely rendszerint koldússá morzsolja ezeket a nagy igyekezettel és ropant erőmegfeszítéssel élni próbálókat, a szegényház, az utcasarok, bordély, kórház, kötél útjára hullókat. Nem marxista Kiss Lajos, lehetne erre művéből példákat idézni. De egész életműve és minden feljegyzése a tények emberi felsorakoztatásában olyan beszédesen szocialista, hogy ma is példamutató tartalmi és formai megoldás tekintetében. Főleg abban, hogy hogyan kell közeledni az anyaghoz, a néphez magához, belemerülni, azonosulni, hogyan kell meglátni a társadalmi és gazdasági összefüggéseket. Kiss Lajos ma is megmaradt módszerével egyedüli jelenségnek, kár, hogy nem lett belőle iskola.

A szegények élete ablak a múltba. Felvonul s láthatjuk minden ízében a kiskanász, a béres, parádékos, minden, udvaros, házörző, kubikos, vályogvető, tetéjverő, zsákoló, utcaseprő, csürhész, stb. teendőit, szokásait, hiedelmeit. Olyan gazdag adat és megfigyelés sokaságával

találkozunk, hogy felmerül a kérdés, írói eszközök és tulajdonságok nélkül lehet-e lett volna-e egy-egy foglalkozásbeli szegényember megrajzolása így, ilyen típusosan.

Embereit két csoportra osztja. A nehezen élők és a könnyen élők fajtájára. Nemcsak erkölcsi szétválasztás ez, hanem osztályonbelüli tagozás is. A könnyen élők, a jófajták, a lócsizár, a vőfély, a halottas ember, a piaci légy, a kóringyáló embör, a dohánycsoász, a fűnerátor, stb. nemcsak egy-egy változata a proletár-parasztságnak, hanem a ki-zsákmányolás felé fordulás egyik megkísérelt formája is. Persze a vége ezeknek is rendszerint, sőt majdnem rendszerint az, hogy a kupec akárhogy is erőlködik, nincs tőkéje, vénségére libatömő lesz, majd árva öreg, koldús, a hordás, a lajtos, a kártyapiller is ott végzi, ha nem a kórházban, vagy a szeretetházban. Ám a börtön sem ismeretlen előttük. A könnyenélők megrajolásánál is kiérezzük Kiss Lajos határozott magatartását, mely szerint ebből a legelső életformából sincs felfelé vezető út, szánja ezeket is, s megtalálja az okot, a gazda, az úr hatalmát, mely ellen ezek sem tudnak tenni semmit.

A szegény asszony élete külön gyűjtés. Itt is megvan a kétféle osztás. A nehezenélők a libapásztor, a pesztra, a szolgáló, az öreg lány, a tépő asszony, stb., akik 4—5 éves koruktól vénségükig másnak dolgoznak, éjjel-nappal, ha férjhez mennek, még nagyobb a küzdelem. Ha jó embert is kaptak, életük nehéz, mert rájuk szakad nemcsak a házi dolgo, a gyerekek, hanem a földmunka, jószágtartás gondja, ha rossz az uruk, aki üti-veri őket, szenvedésüknek csak a sír vet véget. Mind titkolja szenvedéseit, félrevonulnak s rinak, hosszan, fejüket lehajtva. Tiszta és erős asszonyok a nehezen élők, akiknek annyi a kötelessége, hogy felsorolása megtölt egy oldalt. Gyengébb testalkatuknál fogva nem számítottak egész életük s mindég férfit meghaladó munkát végeztek. Örökös megaláztatásban, máskenyerén élve is tiszták és erősek maradtak ezek az asz-

szonyok és a családban nem egyszer ők voltak a fenntartók és összetartók. A könnyenélők útja hejehujásan, cifrán indul s útszéli csárdákon, piacon, bordélyon, kórházon át megint csak a teljes nincstelenségbe vész. Majd minden rajz végén ez a mottó: mivel nem volt senkije, szeretetházba került, a megesett lány koldulni kénytelen öregségében, stb. A milléneumi ünneplő Magyarország görögtüze megett ilyen feneketlen nyomorúságok húzódtak meg. Csak az tudott valamire vergődni, aki szakadatlanul megvonta a jobb falatokat magától, inaszakadtáig verte magát és házanépét munkára. Ez esetleg két-három holdat és egy magacsinálta házat szerzett.

A nincstelenségben a férfi és nő egymásrautaltsága nagy s az emberi tulajdonságok döntő módon határozzák meg életüket a szűk keretben. Sokkal több tiszta ember fénylik elő a szegények tömegéből semmint hinnők. Olyan változatos élete van, annyira csak a szükségésre összpontosul figyelme, hogy környezetéből oly lelki finomságokat vesz fel, melyre jobbsorsúak nem igen képesek.

A »szegénység-hőn türelem köll«. Ez a mindent kibíró türelem elviselte a háborúkat, a sárputrikát, az úrdolgát, a csendőrt, kivárta elképzelhetetlen erőfeszítéssel, éhezéssel, sokszor párját, vagy magát megmarva. Nagy erő van a népben, megmérhetetlen energiák kútja.

Ma a cselekvés nemzete lett magyarságunk, de vajon hogy állunk az úton, mennyire mentünk, erre a kérdésre kellene megfelelni? A múltra megfelelt Kiss Lajos néprajzi gyűjtése, a jelenre vonatkozólag csak egy nagy igényű, napjainkban lejátszódó néprajzi gyűjtés adhatna megfelelő választ. Ember, ember általi kizsákmányolása megszűnt. Az irdatlan szellemi sötétségbe belevilágít a falusi és tanyai iskolák erős rendszere, a könyvek, a rádió, a pártmunkások sokoldalú személyes tevékenysége. Politikailag, gazdaságilag, szintén a maga életét élheti, szabadon a parasztság. Erősödik a kollektív gazdálkodás gondolata, ami eddigi eredményeivel máris öntudatos, maga és közössége életét építő és féltő emberré alakította őket. De vannak még maradi nézeteikhez görcsösen ragaszkodók, sőt olyanok is, akik másokkal is dolgoztatnak. Milyen új parasztságunk

élete? Egyszóval az új néprajzi gyűjtés fontos fegyvere lenne politikusnak, gazdasági embernek, írónak egyaránt. S a legnagyobb szolgálatot a dolgozó parasztságnak tenné, mert kivezetné őket a más szolgálatából. Mindez miért nem serkenti munkára a mai néprajzost? Munkája már holnap történelemmé válik, hiszen alig tegnap volt a földosztás s már korabeli kútfők nélkül nem lehet ezen a kérdésen sem világosan eltájékozódni.

A szocializmus átmeneti világának megrögzítése izgalmasabb dolog, mint régi néprajzi kútfőkből egy cikkecskét kiszabni. Országszerte tevékenykednek néprajzos-szakos emberek, bizonyára Kiss Lajos összefoglaló műve távlatos utakra lendíti őket. De ehhez más is szükséges. Olyan emberi magatartás, mint Kálmány Lajosé volt, mint Kiss Lajosé. Elvegyülni a nép közt és természetesen szerény és serény, sokéves, alapos munka. A mai néprajzi kutató nem reménytelenség köveit szedegeti, hanem egy valóban felemelkedett és erős osztály életformáját rögzítheti.

Érdemes lenne arról is bővebben beszélni, hogy vajon a fiatalok, akik a Horthy-fasizmust sem érezték bőrükön s írói ambícióval látnak neki a ma emberének megformálásához, legalább ilyen néprajzi könyvekből ismerik-e a multat?

Kiss Lajos munkamódszerét negyvenöt előtt a hivatalos szakma »tudománytalannak« minősítette. A földbirtokosoknak és az úri osztálynak nem volt érdeke, hogy a néprajz feltárja a gazdasági okokat, az emberi nyomorúságot. A »semmiemberek« nem tartoznak a komoly tudomány körébe, ringy-rongy holmijukat, életük szokásait miért kellene feljegyezni, eltenni? A »rendenaluliak« élete nem történelem. Mit is tettek ezek a szegények? Ki olvassuk Kiss Lajos könyvéből: — azt tették, hogy szántottak, vetettek, acatoltak, házat vertek, barmokat neveltek csordaszám, tisztába tették a gazda házat, gyereket, szebb leányaikat is odaadták, s maguk éltek kopáran. A nincstelenség tudományában gyarapodtak. — A szegények letűnt világának ilyen hatalmas ábrázolása eddig egyedülálló a magyar néprajzi irodalomban.

Az idős Kiss Lajos Kossuth-díjat kapott, ma 75 esztendő. Ma is szakadatlanul dolgozik.

VINCZE ANDRÁS